

Sara Moen, 90, växte upp på barn- och fosterhem. Hon misshandlades, våldtogs och blev till slut tvångssteriliserad. Hon är ett av många vanvårdade fosterhemsbarn som nu begär skadestånd av staten.

TEXT INGMAR NORLÉN

FOTO INGMAR NORLÉN OCH PRIVAT

Sara kräver upprättelse

Det hände mig

Har du också något att berätta? Skriv till "Det hände mig", Land, 113 92 Stockholm.

"Som barn blev jag slagen varje dag"

Som liten misshandlades Sara Moen dagligen. Riset som hon piskades med fick hon koka i salt för att det skulle svida ordentligt. Sex år gammal tvingades hon mjölka kor morgon och kväll och ofta fick hon svälta. Innan hon blev en fri människa blev hon steriliserad. Sara är en av de äldsta som nu kräver ersättning av staten för vanvård.

Den så kallade Upprättelseutredningen har föreslagit att alla som vanvårdats på barn- och fosterhem ska få en ursäkt samt ett skadestånd på 250 000 kronor. Ärendet är ute på remiss till mitten av maj.

Men Sara nöjer sig inte med den föreslagna summan.

– Mitt liv blev förstört. Jag ska ha minst tre miljoner, säger hon.

När Sara föddes på Mölndals sjukhus 1921 drabbades modern av hjärnblödning. Hon dog när Sara var tio månader gammal.

– Jag vet ingenting om mamma,

inte ens vad hon hette. Jag placerades omedelbart på barnhem och senare i olika fosterfamiljer. Mitt enda minne av pappa är att han en gång kom till fosterfamiljen där jag bodde.

– Jag var sex år och satt och mjölkade korna. Han hade den största slokhatt jag någonsin har sett. Överrocken var jättelång och byxorna var så stora att de släpade efter honom. "Här är din pappa", sa min fosterfar. "Nej, det är ju du som är min pappa", sa jag och pekade förvånat på fosterfadern. Efter detta korta möte gick han sin väg och jag hörde aldrig mera av honom.

Barndom utan lek

Saras berättelse om sin barn- och ungdom är en enda lång uppräkningslista av ofattbart elände. Hon bodde ömsom på barnhem, ömsom i fosterfamiljer, oftast på bondgårdar

där hon fick arbeta hårt från sex års ålder. Hon fick aldrig leka och umgås med kamrater.

– Det var bara arbete och arbete och snålt med mat. På gårdarna fick jag gå upp först av alla och mjölka korna och ge dem mat. Efter skolan var det bara att gå direkt till lagården och göra samma sak. När arbetsdagen var slut orkade jag helt enkelt inte läsa läxor. Det är klart att betygen blev dåliga, säger hon.

På barnhemmen fick barnen arbeta, sy, sticka och väva, diska och laga mat. Personalen var sträng och straffade gärna barnen.

– När jag var fyra år bodde jag på Majornas barnhem. En dag kom en ung kvinna och förklarade att hon var min syster. Hon var 18 år äldre än jag och hade letat efter mig. Hon blev naturligtvis förskräckt, för jag satt bunden i en järnsång som

saknade madrass. Men vad kunde hon göra? Vi barnhemsbarn var hjälplösa.

Straffades med våld

På bondgårdarna straffades lilla Sara med örfilar, sparkar och slag. Det hörde till vardagen. På ett ställe gällde björkriset så fort hon inte lyckades göra som fosterföräldrarna bestämde.

– Det skulle svida ordentligt, så riset skulle kokas i saltlake. Det skulle vara mycket salt och jag fick koka det själv.

Sara säger att hon aldrig var rädd för dessa bestraffningar. Hon blev van. Det var som det skulle, helt enkelt.

– De fick ju bara 20 kronor i månaden för att ha oss och vi fick inte vara en belastning. Det var väl därför de var så elaka.

När hon kom upp i tonåren kom hon till en prästgård i Småland. Där kläddes hon i svart klänning, vitt

"Jag vet ingenting om mamma, inte ens vad hon hette"

BÖJD AV VÄRK. Sara kan inte längre gå upprätt efter många års ryggvärk.

Bor kvar i villan

Namn: Sara Moen.

Ålder: 90 år.

Bor: I villa i Dala-Floda.

Familj: Änka. "Inga barn, det såg myndigheterna till."

Gör: Pensionär, sköter hemmet själv. Drev gatuköket vid Grand Hôtel i Stockholm 1956-1986.

Önskar: "Att vi som fick våra liv förstörda på barnhem och i fosterhem ska få en skälig ersättning".

LYCKLIGT GIFT. Sara och maken Per-Erik hann vara gifta i 20 år innan han gick bort.

förkläde och svart hårband och fick servera vid biskopsvisitationer och fina kalas för kyrkans folk.

– En av prästens goda vänner, han var väl kyrkvård, våldtog mig. När det närmade sig förlossning fick jag låna prästens cykel och ta mig till Ljungby lasarett. Det tog tre timmar. Barnet var dödfött. Sedan fick jag cykla den långa vägen hem igen.

Blev tvångssteriliserad

När Sara var 21 år och skulle bli myndig satte myndigheterna stopp för detta.

– Jag skulle intelligenstestas. Jag fick räkna upp en lång rad blomnamn på latin. Det kunde jag naturligtvis inte. Var skulle jag ha lärt mig det? Och så skulle jag teckna en häst. Teckningen underkändes. "Intelligent som en tolvåring", stod det sedan i mina papper.

Detta var tillräckligt för att Sara skulle tvångssteriliseras. En dag fick hon kallelse till Alingsås lasarett.

UTOMLANDS. Sara och en väninna på semester.

PERSONAL. Sara avtackar en anställd.

FOLKSAMLING. Nygifta kungligheter passerar korvkiosken vid Grand Hôtel där Sara arbetade.

TJUSIGT. Saras korvkiosk var fint inredd med gardiner.

Fosterhemsbarn ska få upprättelse

■ **Alla som kan bevisa** att de har vanvårdats i fosterhem och på barnhem mellan 1920 och 1980 föreslås att få en ursäkt och 250 000 kronor av staten. Det har den så kallade Upprättelseutredningen kommit fram till i sitt slutbetänkande som i februari lämnades till barn- och äldreminister Maria Larsson.

■ **Den 15 maj** går remisstiden ut. Svaren överlämnas då till regeringen, som sedan fattar beslut i frågan. – Något datum för när beslutet ska fattas finns inte, inte heller för ersättningens storlek, säger depar-

tementssekreterare Jonas Rydström på Socialdepartementet.

■ **Dock är det bestämt** att de som utsatts ska få "erkännande och ursäkt från högsta politiska nivå" vid en ceremoni som regeringen inbjuder till och som kommer att hållas av barn- och äldreminister Maria Larsson.

■ **Ersättningen ska gälla** personer som har utsatts för vanvård eller försummelse av allvarig art. Det krävs också att den sökande kan bevisa sina påståenden. Ingen kan ännu ansöka om ersättning eller deltagande i ceremonin.

– Där fick jag veta att jag skulle "opereras". Jag fick skriva på ett papper som jag inte förstod. Sedan sövdes jag och när jag vaknade hade jag ingen aning om vad jag hade gått igenom. Hur det stod klart för mig att jag aldrig skulle kunna få barn minns jag inte, men när jag insåg det var det sorgligt.

Sara gav sig ut i landet och arbetade som vårdbiträde på olika platser. Hon gifte sig två gånger med betydligt äldre män, änkingar med flera barn.

Imitten av 1950-talet flyttade hon till Stockholm för att få terapi på Sankt Lukas-stiftelsen.

– En dag såg jag i en annons att Glace-Bolaget sökte personal till en glasskiosk på Sveavägen. Jag fick jobbet och efter en tid kom högste chefen och sa att "det är bara när Sara sköter affärerna som kassan stämmer". Det höjde mitt självför-

troende och när det blev möjligt att få arrendera en egen kiosk ansökte jag och blev antagen.

Glasskiosken stod vid Grand Hôtel med utsikt över Stockholms slott. Denna rörelse utvecklade Sara som en sann entreprenör. Kiosken blev en populär samlingsplats "mitt i smeten" där stockholmarna rörde sig dygnet runt.

Sara utökade sortimentet med korv och mos, hamburgare och mycket annat gott.

– Kungen, som då var kronprins, älskade min tunnbrödsrulle med strimlad lövbit. Prins Bertil berömde mina gardiner, det var ju inte vanligt i en korvkiosk. Jag undrade hur jag skulle tilltala honom, men eftersom jag hade hört att han kallades Berra gjorde jag det också. Han var alltid trevlig och gav rikligt med dricks. Och när kungen och Silvia gifte sig 1976 var det svart med folk och

Förening för styvbarn

■ **Riksförbundet för Samhällets Styvbarn** är en intresseorganisation för alla som har varit eller är barnhems-, fosterhems- och familjehemsbarn. Organisationen verkar för att styvbarn ska kunna stötta varandra samt att människor som blivit kränkta på svenska institutioner ska få upprättelse, det vill säga få en ursäkt och ekonomisk kompensation. Man vill också stärka barns rättigheter i kontakt med barnavårdande myndigheter. Läs mer på www.styvbarn.nu.

alla ville ha något att äta. Jag stod i kiosken två dygn i sträck.

– Livet blev bra till slut, men hade jag inte tagit mig själv i kragen hade jag inte kommit någon vart i livet, konstaterar hon.

Lyckligt äktenskap

I den här vevan träffade hon Per-Erik, som hon gifte sig med.

– Vi fick 20 lyckliga år. När jag gjorde mig av med kiosken flyttade vi hit till Dala-Floda. En morgon låg han död i sängen och nu är jag ensam.

Efter många år med svår ryggvärk är Sara böjd som en fällkniv och när inte högre än till diskbänken. Men hon sköter sitt hem alldeles själv. När Land besöker henne bakar hon kakor och bullar till sin 90-årsdag.

Hon ser fram emot ceremonin där äldreminister Maria Larsson ska be alla drabbade om ursäkt åt statens vägnar.

– Hon ska få höra ett och annat sanningens ord när vi träffas!